

Seçimlerde Yaşanan Oy Değişkenlikleri

Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI*

Özet: Bu makale, seçimlerde görülen oy değişkenliklerini belli açılardan incelemeyi amaçlamaktadır. Makalede öncelikle oy değişkenlikleri ile ilgili tanım ve ölçme sorunlarına değinilmekte, daha sonra oy değişkenliğinde önemli bir faktör olan bağımsız seçmenlerin oy değişkenliğinde oynadığı rol incelenmektedir. Oy değişkenliğine etki eden kısa ve uzun vadeli faktörler de ayrı bir başlık halinde ele alınarak düşük ve yüksek oy dalgalanmalarının demokrasiye yaptığı etkiler araştırılmaktadır. Son olarak uzun bir demokrasi deneyimine sahip olan Batı Avrupa ve ABD örnekleri bağlamında oy değişkenliğindeki genel eğilimlerin belli bir istikrara mı yoksa yüksek bir dalgalanmaya mı yönelmekte olduğu sorusunun cevabı araştırılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seçimler, seçmen davranışları, oy değişkenlikleri

Electoral Volatility in Voting

Abstract: This article is aimed at examining what are the common conditions that affect electoral volatility in democratic systems. In the article firstly problems of definition and measurement associated with electoral volatility are discussed. Then the role of the independent voters in electoral volatility, an important factor in electoral inconsistencies, is examined. The correlation between the short-term and long-term factors affecting electoral fluctuations and electoral volatility are tried to be determined, and the effects of low and high volatility upon democratic systems are researched. Lastly examining the electoral volatility and its reasons during the multi-party period of Turkey, it is sought to find out which long and short factors affect electoral volatility in the case of Turkey.

Key Words: Elections, voting behaviour, electoral volatility.

Giriş

Parti tabanlarındaki seçmen desteğinin oldukça dinamik bir karakteri vardır. Her gün, hatta her an seçmenlerin siyasal partilerine olan desteklerinde yükselişler ve düşüşler yaşanır. Bu değişimler kamuoyu yoklamalarına yansiyabildiği gibi, daha açık bir biçimde seçim sonuçlarına da yansımaktadır. Hayli değişken siyasal tutumlara bağlı olarak partilerin oylarında seçimden seçime değişimler gözlenir. Bu değişimler kimi zaman daha düşük oranlarda gerçekleşirken, kimi zaman çok yüksek dalgalanmalar şeklinde belirmekte, hatta bazı durumlarda seçimlerde beklenmedik ters yönde sonuçlar karşımıza çıkabilmektedir. Çok karmaşık etkiler sonucu ortaya çıkabilen seçmen davranışları çoğu zaman kesin bir öngörüyü mümkün kılmamaktadır.

* Yard. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Öğretim üyesi.

1999 yılındaki Avustralya'nın Victoria eyaleti seçimleri bir çok bakımdan olağan dışı bir olaydı. Yedi yıllık koalisyon hükümetinin yenilgisi beklenmedik bir gelişmeydi. Kennett hükümetiyle ilgili hoşnutsuzlukların işaretlerini geriye doğru izlemek mümkün olmakla birlikte bu seçim sonuçları Avustralya siyasetinde en olağandışı olanlardan biri olarak yerini aldı. Rasyonel temelde bir ekonomi politikasının toplum üzerindeki etkileri seçmenlerin koalisyona olan genel desteklerini çekmelerine neden oldu. Seçimler yaklaşırken ve kampanyalar esnasında kamuoyu yoklamaları ne gibi bir sonuç çıkacağını kestirmekte büyük ölçüde başarısız oldular ve sonuçta böyle bir sürprizle karşılaşıldı. Hükümetler, ekonominin yöneticileri olarak toplumda iyi bir krediye sahip olduklarını düşünmelerine karşılık seçim sonuçları onların düşüncelerini haklı çıkarmamıştır. (WOODWARD ve COSTAR, 2000: 125). Bu olaydan kısa bir süre sonra yine Victoria eyaletinde 13 Mayıs 2000 tarihinde yapılan bir ara seçimin sonuçları da kırsal ve bölgesel Avustralya'da gittikçe artan dalgalı bir durumun daha ileri bir bulgusunu ortaya koymaktaydı. 57 yıldır Milli Parti tarafından tutulan ve eskiden beri muhafazakar seçmenlerin en güvenilir yerlerinden biri olarak kabul edilen Benalla'ya ait sandalye 13 Mayısta ilk defa olarak İşçi Partisi'ne geçti (GAGLIOTI, 2000).

İsrail'de sağ kanattaki Likud Parti'nin genç başbakanı olarak 46 yaşındaki lideri Benjamin Netanyahu'nun 1996 yılında seçilmesi oy dalgalanmasının diğer ilginç bir örneğini oluşturmaktadır. Daha birkaç ay öncesine kadar Netanyahu'nun siyasi kariyeri neredeyse bitmek üzereydi. Yitzhak Rabin'in yahudi bir partizan tarafından suikasta uğraması ülke düzeyinde eş görülmeyen bir ürperti yarattı. Bu olay toplumda öldürülen başbakana ve onun barış arayışlarına yönelik büyük bir sempati uyandırdı. Aynı şekilde İşçi Partisi'nin öncülüğünü yaptığı barış sürecine karşı büyük bir kampanya yürütmüş olan Netanyahu da dahil onun öldürülmesinin sorumlusu olarak görülen kimselere karşı da öfkeye neden oldu. Bununla birlikte Netanyahu çok küçük bir farkla seçimleri kazanmayı başardı (POLITICS, 1998: 821).

Seçmen davranışlarının diğer pek çok ülkeye göre daha istikrarlı olduğu düşünülen ABD'de bile oy dalgalanmasının yaygın bir durum olduğu 20. yüzyıl boyunca ABD'deki geniş ölçekli seçmen değişiminin dinamiklerini inceleyen kapsamlı bir araştırmada tespit edilmiştir (BROWN, 1991) Güney Amerika'dan elde edilen kamuoyu yoklaması verileri çok açık bir biçimde son yarım yüzyıl boyunca yerli beyazların artan rakamlarda Demokrat Parti'ye olan psikolojik bağlarını koparmakta olduklarını ortaya koymaktadır. Ulusal Seçim Çalışmaları anketlerinde kendilerini Demokrat Parti'yle özdeşleştiren yerli beyazların oranı 1950'lerin başlarında %80'lerdeyken 1980'lerin sonlarında %50'den daha aşağıya düşmüştü. Aynı verilere göre kendilerini Cumhuriyetçi Parti'yle özdeşleştirenlerin oranı 1950'lerin başlarında %10'dan 1980'lerin sonlarında %40'ın üzerine yükselmişti (RICE, 1994: 244).

ABD’de yaşanan oy dalgalanmasıyla ilgili başka bir olay da 1992 yılında adaylığını koyan ve renkli kişiliğiyle pek çok seçmenin kalbini fetheden Ross Perot’un sandıklarda yarattığı beklenmedik sonuçlar olmuştur. Perot faktörü dışında ABD’de önceki yıllarda da oy dalgalanmasına etki eden farklı etkenler gözlenmişti. Toplumsal sorunların önceliğinde yaşanan değişimler oy dalgalanmasına etki etmekteydi. Örneğin 1980’lerin başlarında Amerikalılar’ın ekonomik endişeler konusunda kafalarını yordukları açıktı. 1981’de onların %72’si ülkenin karşılaştığı en önemli sorun olarak enflasyonu görmekteydi. İki yıl sonra onların %54’ü bu defa işsizlik ve durgunluktan endişe etmekteydi (JENNIFER, 1996: 34). Farklı toplumsal sorunların seçmenlerin gözünde ön plana çıkması, ilgili sorunlara vurgu yapan farklı partilere doğru beklenmedik yönelişlere yol açabilmiştir.

On yıllardır sosyal bilimciler, parti sistemindeki değişme modelleri ve gelişmiş sanayi demokrasilerindeki istikrarla ilgilenmektedirler. Son yıllarda bazı sosyal bilimciler bu konuyu Latin Amerika bakımından incelemeye başlamışlardır. Latin Amerika’daki seçmen istikrarı veya dalgalanması üzerine çalışmalar, oldukça dalgalı olan çoğu Latin Amerikan parti sistemleri ile görece istikrarlı kalmaya devam eden Batı Avrupa parti sistemleri arasındaki derin farklılıklara dikkat çekmektedir. Latin Amerikan parti sistemlerinin incelenmesi, onların bu önemli boyut bakımından niçin Batı Avrupa sistemlerinden belirgin bir biçimde farklılaştığı ve onların demokrasi açısından sonuçlarının ne olacağı hakkında ilginç sorulara cevap aramaktadır.

Sovyetler Birliği’nden dağılan bugünün demokratik ülkeleri de oy dalgalanması bakımından karakteristik ülkeler arasında yer almaktadırlar. Bu ülkelerin seçim sonuçlarında yaşanan oldukça yüksek dalgalanmaları büyük ölçüde, çok partili deneyimiyle daha yeni tanışan ülkelerde kurumsallaşmış bir parti sadakatinin oluşmamış olmasına bağlamak mümkün gözüküyor.

Komünist yönetimden ilk ayrılan ülkelere olan Beyaz Rusya siyasa dönüşümünde zikzaklı bir süreç yaşamıştır. Onun demokratikleşmesinin ise beklenen hızda gerçekleşmediği görülüyor. Tersine bu ülkede önemli kararlar devletin üst düzey yöneticileri tarafından alınmakta ve halk tarafından onaylanmaktadır. Örneğin 1994 yılında parlamento tarafından yapılan anayasa, başkanın tercihleri doğrultusunda referandum yoluyla 1996 yılında değiştirildi. Parlamento ise o zamandan beri iktidara karşı hiçbir sadakatsizlik etmedi. Hareketsizlik siyaseti, çöküşte olan bir düzende en iyi tercih olarak izlenmektedir. Böyle bir ortamda siyasal istikrarın sağlanmasında büyük partilerin rolü onların uzlaşma yeteneklerine bağlı gözüküyor. Seçmenlerin pozitif veya negatif olarak önde gelen siyasal aktörleri ve partileri açıkça tanımlayamaması, artan düzeyde toplam ve blok oy dalgalanmalarıyla sonuçlanmaktadır. Partilerin devamlı güven kaybetmeleri ve onların zayıf örgütsel yapıları da seçmenlerin sık sık parti

değiştirmelerinin başka bir nedenini oluşturmaktadır. Halkın partilerin iktidardan yoksun olduklarını düşünmeleri, seçmenlerle siyasal partiler arasındaki bağların güçlenmesini önlemekte ve demokratik kurumlaşmanın geleceğini tehlikeye atmaktadır (KORASTELEVA, 2000: 357).

1.Oy Değişkenliği: Tanımı ve Ölçümü ile İlgili Sorunlar

Oy değişkenliği kavramı Batı literatüründe pek çok araştırmaya konu olmuş ve kavramla ilgili bazı tanımlar yapılmıştır. Bunlardan Birch'un yaptığı tanıma göre oy değişkenliği, birbirini izleyen iki seçimde yarışan partilerin oylarında gözlemlenen değişim miktarıdır (BIRCH, 2001). Benzeri şekilde Pedersen da oy değişkenliğini, seçimlerde rekabet eden partilerin bireysel oy transferlerinden kaynaklanan net değişim olarak tanımlamaktadır. Ona göre oy değişkenliğinin ölçüsü, kazanan ve kaybeden partiler arasında bir seçimden diğere parti gücünün ne ölçüde yeniden oluştuğunu söyler (1979: 3).

Toka, “oy değişkenliği” kavramıyla ilgili daha ince bir ayırma dikkat çekerek “net değişkenlik” ve alternatif olarak “brüt değişkenlik” kavramlarına açıklık getirmektedir. Brüt değişkenlik, seçmenlerin (veya ankette parti tercihi ifade eden deneklerin) oy verme tercihlerini, herhangi bir zamandaki belirli bir noktadan diğere bir noktaya kadar olan sürede değiştirmesi demektir. Net değişkenlik ise, birbirini izleyen iki seçimde her bir partinin aldığı oylar arasındaki mutlak orantısal farkların toplamının yarısı demektir. Varsayalım ki, iki seçimden birincisinde yarışan üç parti olsun. İlk ikisi oyların %40'ını, üçüncüsü de %20'sini almış olsun. Eğer sonuncusu gelecek seçime kadar devreden çıkarsa ve geri kalan ikisi oyların %60 ve %40'ını alırsa o zaman iki seçim arasındaki net değişkenlik, $(|60 - 40| + |40 - 40| + |20 - 0|)/2 = 20\%$ olur. Teorik olarak brüt değişkenlik ve net değişkenlik birbirinden bağımsız olarak değişebilir: Seçmenlerin değişik yönlere hareketi toplamda birbirini götürülebilir ve aktif seçmenlerin kompozisyonundaki geçici değişimler herhangi bir brüt değişkenliğin olmaması durumunda bile net değişkenliklere sebep olabilirler. Bununla birlikte yapılan alan araştırmaları, net değişkenliğin ve brüt değişkenliğin birbirleriyle yakından ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır (TOKA, 1998: 591).

Oy değişkenliklerinin ölçümünde anket verilerinin ve seçim sonuçlarının kendilerine özgü avantajları olduğu düşünülebilir. Anket araştırmalarının seçim sonuçlarına üstünlüğü, onun araştırmacının istediğı sorulara cevap bulabilmesini sağlamasıdır. Diğere yandan seçim sonuçlarının anket araştırmalara göre belirgin başka üstünlükleri bulunmaktadır. Rose ve Urwin seçim verilerini kullanmak yoluyla diğere analizlerin anket verileriyle karşılaşabildikleri bazı tehlikelerden kaçınabildiklerini iddia etmektedirler.

Onlar, seçim verilerinin pek çok bakımdan anket verilerine göre daha temsili, daha doğru ve ulusları birbirleriyle karşılaştırmaya daha elverişli olduklarını savunmaktadırlar (ROSE VE URWIN, 1970: 289).

Seçmen dalgalanması kavramı uzun zamandır değerlerde ve sosyal yapıdaki değişimlerin sonucu olarak seçmen tercihlerinin zaman içinde değişimini açıklamak amacıyla kullanıldı. Ancak kavramın ölçülme şekli, tercihlerdeki geniş düzeydeki değişkenlikleri karmakarışık bir hale sokmaktadır. Bir seçimden diğerine partilere verilen destekteki değişimin toplamı bakımından değerlendirildiğinde seçmen dalgalanması çok tabakalı ve çok boyutlu bir kavramdır (CREWE ve DENVER, 1985:8). Önceki seçim ile sonraki seçim arasındaki toplam değişkenlik üç faktörün birleşiminin sonucudur: 1. Önceki ve sonraki seçimin her ikisinde de oy veren bireysel seçmenlerin parti desteğindeki değişimler, 2.girişler, çıkışlar ve çekimselerdeki değişkenlikler sonucunda seçmenlerin kompozisyonundaki değişim, 3.partilerdeki girişler, çıkışlar, koalisyonların kompozisyonlarındaki değişimler sonucu mevcut partiler dizisindeki değişimler.

Yerleşik demokrasilerdeki oy değişkenliğiyle ilgili çalışmaların çoğu esas olarak seçmen davranışıyla meşgul olmaktadır ve bu yüzden bu faktörlerden çoğunlukla birincisiyle bazen de ikincisiyle ilgilenmektedirler. Onların genel olarak, seçimde rekabet eden partilerin yerlerini devretmelerinin oy değişkenliğindeki rolünü ihmal ettikleri görülmektedir. Halbuki bir partinin seçimlerden çekilmesi veya çekilmeye zorlanması oy değişkenliğini karmaşıklaştıran önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir partinin seçime katılmamasıyla önceki seçimde o partiye oy vermiş olan seçmenler zorunlu olarak farklı bir partiye yönelecekler veya oy vermemeyi tercih edeceklerdir. Bu kesimin yeni yaptığı tercihin nedenini anlamak bir partiden başka bir partiye yönelen kimseye göre daha karmaşıktır.

Önceki seçimde oy verdiği parti seçimden ayrılan seçmen acaba yeni seçtiği partiyi isteyerek mi (diğer bir ifadeyle zaten eski partisini terk ettiği için mi) yoksa hala o partiye olan desteğine rağmen yeni bir alternatifte yönelmek zorunda kaldığı için mi yeni partiyi tercih etmek durumunda kalmıştır? Bu yüzden gönüllü veya zorunlu olarak parti tercihi değiştirmelerindeki gerçek miktarı, özellikle bu amaca yönelik karşılaştırmalı araştırmalar olmadan tespit etmek mümkün değildir. Bu yüzden “oy değişkenliği” ile ilgili yapılacak araştırmalarda partilerin seçimlere katılmaması nedeniyle ortaya çıkan oy değişkenliklerini, farklı niteliği nedeniyle, ayrı olarak ele alıp incelemek gerekmektedir. Farklı bir partinin seçimlere katılmasını Birch “parti ikamesi” olarak adlandırmakta olup bu yeni siyasal oluşumlarca cezbedilen seçmen oranının önceki seçime katılmadığı halde sonraki seçime

katılan partilerin elde ettikleri oy oranıyla hesaplanabileceğini belirtmektedir (BIRCH, 2001)

Oy değişkenliğinin ölçüsü zamanın geçmesiyle olduğu kadar ülkeden ülkeye de farklılaşmaktadır. Oy değişkenliğinin dinamizmi ve farklılaşması, bu yönde yapılacak araştırmalarda ciddi sorunlar yaratmaktadır. Değişkenliğin nedenlerini anlayabilmek için bizim, çıkarın herhangi bir açıklayıcı faktör olmadığı durumda parti sisteminin nasıl bir şeye benzediği konusunda bilgi yönünden bazı temellerimizin olması gerekir. Oy değişkenliği çoğunlukla bunu olağanüstü ölçüde zorlaştırır. Parti tipolojilerini inceden inceye analiz etmek veya onların ortalamalarını dikkate almak bizi çok ileriye götürmemektedir. Coppedge'a göre bizim yapmamız gereken, ya yoğun ve zengin alan araştırmalarına yönelmektir -ki bu genelleşmeyi bütünüyle engellemektedir- veya uzun bir zaman döneminde geniş bir örneklem üzerinde pek çok seçimlerin niceliksel karşılaştırmalarını yapmaktır -ki bu da yüzeysellik riski içermektedir. Niceliksel yaklaşım, kendi başına iki tehdit içermektedir. Birincisi ülkeler genelindeki farklılaşmalar, her bir ülkede nispeten sabit kalmaya devam eden farklı koşulların nedensel etkisini ayırmayı güçleştirmektedir. İkincisi, ülkeler genelinde farklı değişkenlikler, araştırmacıları verileri standartlaştırmaya zorlamakta, böylece örneğin Uruguay'daki küçük bir değişim Ekvator'daki büyük bir değişime eşit gibi görünebilmektedir (COPPEDGE, 2004).

2.Bağımsız Seçmenlerin Oy Değişkenliğindeki Rolü

Oy değişkenliğinde önemli olan faktörlerden biri, oy veren kitle içindeki bağımsız seçmenlerin oranıdır. Diğer bir ifadeyle, seçmenler içinde bağımsızların oranları ne kadar artarsa seçimden seçime oy değişkenliği de o oranda artmaktadır. Bu durumda çeşitli ülkelerde bağımsızların oranını incelemek, ilgili ülkelerde seçimden sonraki dönemde partilerin yeni güç konumunun, önceki dönemdekinden ne kadar farklı olabileceği konusunda bize fikir verebilir.

Seçmenlerin bağımsızlık düzeyleri nasıl tespit edilebilir? Tan ve Ho seçmenlerin parti destekleme düzeyleri ve oy verme gerekçelerini belirleyerek onların bağımsızlığının düzeyinin bulunabileceğini ileri sürmektedirler. Buna göre hiçbir partiyi desteklemeyenler, bütün partileri destekleyenler, partilerden ziyade adaya oy verenler ve bir partinin performansına göre oy verenler bağımsız seçmenleri oluşturmaktadırlar (TAN ve HO, 2000: 72).

Tan ve Ho bağımsızların, partileriyle özdeşleşenlerden nasıl ayırt edilebileceği konusunda da bilgi vermektedirler. ABD'deki bağımsızlar üzerine yapılan çalışmalar, bu grup seçmenlerin değişken ve ilgisiz olduklarını göstermektedir. Bağımsızlar seçmen tercihlerini oluşturmada kısa

dönemli faktörlerden daha kolay etkilenmektedirler. Daha da önemlisi, önemli bir seçim kararlarına yönelik kendilerine hazır bilgi sağlayan parti bağlılığı olmaması nedeniyle bağımsızlar kararlarını parti ile özdeşleşenlere göre çok daha sonra oluşturmaktadırlar. Bağımsızlar meseleler hakkında daha az bilgi sahibidirler, adaylarla ilgili imajları daha zayıftır, kampanyalara olan ilgileri daha azdır, sonuçla ilgili endişeleri nispeten azdır (TAN ve HO, 2000: 73). Bu ifadelerden bağımsızların siyasete daha az katılan ve daha az ilgi duyan seçmenler oldukları görülmektedir.

Keith'in yaptığı araştırma bağımsız seçmenlerin ortaya çıkma koşulları hakkında bize ışık tutmaktadır. ABD, Tayvan ve Kore üzerine yaptıkları araştırmada Keith, bağımsız seçmenlerin ABD'de 1960'ların ortalarında artmaya başladığını tespit etmiştir. Bu dönemde siyasal partiler Vietnam Savaşı, ırk konusundaki ihtilaflar, kentlerdeki kargaşalar, kadın hakları, uyuşturucu kullanımı vb. gibi kamuoyunda sarsıntı yaratan sorunlara alternatif çözümler üretemediler. Hiçbir partinin duruşu seçmenleri tatmin etmedi ve bu durum bağımsızların sayısında artışa neden oldu (KEITH vd., 1992: 72).

Tayvan ve Kore'nin durumunda ise önemli konular ve olaylar mevcut siyasal tartışmaları cazip hale getirerek bağımsızların sayısını yükseltmiştir. Özellikle Kore'de yakın zamanlarda ekonomiye ciddi ölçüde zarar veren mali kriz bu artışta önemli bir etken olmuştur. Bu ülkede sanayi holdinglerini küçültülmesini de kapsayacak şekilde ekonominin reforma tabi tutulması ve yeniden yapılandırılması önemli bir sorundu, zira politikacılar tipik tutumlarıyla sanayi patronlarının gittikçe artan güçlerine ve yolsuzluklara katkıda bulunmuşlardı (KEITH vd., 1992: 72). Böyle bir aşamada siyasal partilerin ekonomik kriz veya ulusal kimlik gibi önemli ihtilaflı konuların üstesinden gelmedeki başarısızlıkları, bağımsız seçmenlerin artmasına katkıda bulunmuştur. Keith'in yaptığı araştırma, seçmenlerin partilerin ve liderlerin performansından memnun olmamaları durumunda bağımsızların sayısının arttığını, yani iktidardaki partinin veya genel olarak siyasal partilerin performansından hoşnut olmayan seçmenlerin bağımsız olmalarının daha muhtemel olduğunu ortaya koymaktadır.

Tan ve Ho Tayvan ve Kore'de yaptıkları araştırmalarda bağımsızların yaş, eğitim düzeyleri, siyasal ilgi ve siyasal katılım gibi faktörler açısından diğer deneklerden ayırt edilebildiklerini bulmuşlardır. Kore'deki bağımsız seçmenler diğerlerine göre eğitim düzeyi daha yüksek kimselerdir. Her iki ülkedeki bağımsızlar daha genç yaş kuşaklarından oluşmaktadır. Bağımsız seçmenlerin herhangi bir partiye bağlılıkları zayıf olmakla birlikte, Batı ülkelerinin bağımsız seçmenlerinden farklı olarak onlar siyasete karşı ilgisiz değildirler. Koreli bağımsızların hemen hemen üçte ikisine karşılık Tayvanlı bağımsızların %57'si, siyaseti arkadaşları ve aile üyeleriyle tartışmaktadırlar. Daha da önemlisi bağımsızlar seçimlere katılmaktadır. Koreli bağımsızların

%89'una karşılık Tayvanlı bağımsızların %86'sı oy vermektedirler. Seçmenlerin bu grubunun hükümet performansı ile yakından ilgilendikleri görülmektedir. Hükümeti ne kadar çok olumsuz olarak değerlendirilirse o kadar çok seçmenin bağımsız olma ihtimali artmaktadır. Ancak bu durum bağımsız seçmenin muhalefet partileri değerlendirmesi için geçerli değildir. Bağımsız seçmenlerin eğitim düzeyleri de bu tutumlarında rol oynamaktadır. Örneğin eğitim düzeyi daha yüksek olan Koreli bağımsız seçmenler, mali krizden dolayı bütün suçu yönetimdeki partiye atmışlardır (TAN ve HO, 2000: 74).

Bu veriler Tayvan ve Kore gibi gelişmekte olan demokrasilerin bağımsızlarının, ABD gibi gelişmiş demokrasilerin bağımsızlarından farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan demokrasilerde büyük ve aktif bağımsız grupları nedeniyle seçimler kısa dönemli faktörler tarafından etkilenme ihtimali yüksek olmakta, bu durum da seçimlerdeki yüksek değişkenliğe yol açmaktadır. Bununla birlikte bağımsızların siyasal olarak aktif ve ilgili olmaları ölçüsünde, mevcut partilerin bu seçmen gruplarına etki etmek için seçim kampanyaları üzerinde odaklaşmaları, bu grupları partiye kazanma açısından etkili sonuçlar üretebilmektedir.

Tayvan ve Kore gibi ülkelerde seçmenler arasında yüksek oranda bağımsızların bulunması, kısa dönemli faktörlerin rekabetçi parti sisteminin gelişmesi üzerinde ciddi etkiler yaratarak gelecekteki seçimlerin yüksek oranda dalgalı olma riskini devam ettirebilecektir. Gelişmekte olan demokrasilerde açıkça gözlemlenen bu olgu yanında, daha tartışmalı olmakla birlikte, gelişmiş demokrasilerde de yakın zamanlarda oy verme ile ilgili yapılan bazı araştırmalar, parti sadakatinde bir çözümlenmenin olduğunu ve sanayileşmiş Batı ülkelerinin çoğundaki seçim sonuçlarında yüksek oranda değişkenlikler yaşandığını ileri sürmektedir. Eğer bu veriler doğruysa, yukarıda gelişmekte olan ülkeler için mevcut olduğunu ileri sürdüğümüz yüksek oy dalgalanması riski gelişmiş demokrasiler için de mevcuttur.

3.Oy Değişkenliğine Etki Eden Kısa ve Uzun Vadeli Faktörler

Bireylerin oy verme tercihleri uzun ve kısa dönemli faktörler tarafından etkilenebilir. Uzun dönemli faktörler bir kaç seçim boyunca etkisini devam ettirirken, kısa dönemli faktörler belirli bir seçimle ilişkilidir. Bu faktörler zamanın adayları ve konuların bileşimine göre farklılık gösterir. Gelişmiş demokrasilerde parti kimliği seçimlere etki eden en önemli uzun dönemli faktörlerden biridir. Partiye olan sadakat, seçmenlerin siyasal tercihlerini yaparken dayandıkları psikolojik bağlılığı yansıtır. Bireyin partilerden birine bağlılık duygusu ne kadar güçlü olursa, onun kendisini bağladığı parti tarafında psikolojik katılımı da o kadar güçlü olur.

Bununla birlikte bir çok ülkede partiye olan sadakatin zayıflaması ve sınıf temelinde oy vermenin düşüşüyle, artan oranda seçmenlerin oy tercihlerinde günlük konulara ve kısa dönemli faktörlere odaklaştıkları gözlemlenmektedir. Özgül olarak partilerle seçmenler arasında güçlü bağların eksikliği, toplumun oy verme kararlarının kısa dönemli faktörlerin etkisine açık olduğu daha akışkan bir seçmen davranışına yol açmaktadır. Bu kısa dönemli faktörler arasında kitle iletişim araçlarının siyasal olaylarla ilgili yayınları, güncel konuların değerlendirilme şekilleri ve siyasal liderlerle ilgili imajlar yer almaktadır (JANDA, BERRY ve GOLDMAN, 1997:308)

Oy değişkenliğine etki eden uzun vadeli etkenler arasında üzerinde en fazla durulana, değerler temelinde oy verme davranışdır. Değerler temeli üzerinde oy verme davranışının yaygın olduğu toplumlarda seçimlerde daha yüksek bir istikrar olduğu gözlenmektedir. Diğer bir ifadeyle bu tür toplumdaki seçmenler ideolojik, dini, etnik, sınıfsal vb. temelde oluşturduğu siyasal görüşünü kolaylıkla değiştirememekte ve buna bağlı olarak seçimden seçime büyük oy dalgalanmaları yaşanmamaktadır. Bu tür toplumdaki değerler temelinde sabitleşmiş siyasal tutumları açıklarken kullanılan önemli bir kavram “çatlak”dır. “Çatlak”ın ne olduğu konusunda soysal bilim literatüründe tam bir uzlaşma olmamakla birlikte, onun seçim siyasetindeki en önemli sonucunun ne olacağı konusunda belirgin bir ittifak vardır. “Bölünme” veya “muhalafet” gibi daha sıradan alternatifleri yerine “çatlak”tan bahsederken çoğu sosyal bilimciler, sadece bireysel aktörlerin rasyonelliğine atıfla açıklanamayan bazı siyasi ihtilafların ısrarı ve yoğunluğunda şaşkırtıcı bir şeyin olduğuna vurgu yapmış görünüyorlar (TOKA, 1998: 597).

Çatlakların ortaya çıkmasında özellikle değer ihtilaflarının önemi vurgulanmaktadır, zira değer ihtilafları siyasal tutumlardaki devamlılığın da anlaşılmasına yardım etmektedir. Genel değer ihtilafları, birkaç seçmenin acil çıkarlarının güçlü bir biçimde etkilenmesi durumunda bile günlük olarak gündeme gelebilmektedir. Değerlerle ilgili atıflar ve grup dayanışma ihtiyacı, kitle halindeki taraftarların önemli bir kısmının kendi bölünme çizgileri üzerinde ideolojik seferberliklerini istikrarlı bir biçimde muhafaza etmelerine yardım etmektedir.

Bartolini ve Mair, bir partinin destekçileri arasındaki değer homojenliğinin, onların parti sadakatini pekiştirebileceğini ileri sürmektedirler. Seçmenler açısından onların değerlere dayalı oy vermeleri, içeriği bakımından daha zengin ve kalıcı bir anlama sahiptir. Çoğu seçmenler bu tür kaynakları dinlemeyi ve kendi parti tercihlerini ve toplumsal arka planlarını paylaşmasalar bile kendi değerlerini paylaşıyor görünen arkadaşları ile iletişimde bulunmayı tercih ederler. Bu mekanizma sayesinde, bir partinin seçmen tabanını istikrarlı kılmada değer homojenliği toplumsal

homojenlikten daha etkili olabilmektedir (BARTOLINI ve MAIR, 1990: 78).

Avrupa'nın yeni demokrasilerinde zaman içinde seçmenlerin parti tercihlerini belirlemelerine etki eden önemli bir faktör, dinsel-laik, sol-sağ ve milliyetçilik-anti-milliyetçilik gibi boyutları olan onların değerlere yönelik tutumları olduğu anlaşılmaktadır. Seçmen sadakati üzerinde değerlerin bu etkisi büyük ölçüde statü veya demografik koşullardan bağımsızdır. Taraftarları veya liderleri sosyoekonomik faktörler yönünden kendilerine benzeyen partilere yapışmaktan çok seçmenler, temel değerlerde uzlaştıkları partilere yapışmaktadırlar. Değer temelli tercihlerin seçmenler açısından taşıdığı önem, yeni demokrasilerdeki çok yüksek oy dalgalanmasını çoğu defa daha aşağı düzeye indirmeye yardım edebilmektedir.

Yakın zamanlarda özellikle Batı Avrupa demokrasilerinde sağ ve sol bölünmesi belirsiz hale geldi ve adayların manifestolarının temel çizgileri arasında tercih yapmak için fazla bir gerekçe kalmadı. Bütün partiler daha güçlü bir Avrupa, güçlü bir ekonomi, serbest ticaret, nükleer karışıklık taraftarı olduğunu savunmaktadırlar. Seçmenlerin parti sadakatinin güçlenmesi ve belirli bir partiye bağlanması için çok az neden kaldı. Yapılan kamuoyu yoklamalarında toplumun yarısından fazlasının seçimlerde sağın ya da solun kazanması arasında bir farkın olmadığını düşündükleri tespit edilmiştir (FLIGHTY, 1995:47)

Sosyoekonomik temelde saf yapısal oy vermenin, hassas bir gruplaşmanın istikrarına ender olarak katkı yaptığı tespit edildi. Polonya hariç, değer yönelimleriyle desteklenmeyen yapısal oy vermenin partinin istikrarı üzerinde hiçbir direkt etkisi görülmedi. Avrupa'nın yeni demokrasileri oldukça parçalanmış parti sistemlerine sahiptirler ve bu yüzden büyük partilerin çok azı, parti bağlılıklarını güçlendirecek homojenliğe sahip değildir. On yıllarca komünist yönetim nedeniyle grup kimlikleri zayıf kalmıştır. Üstelik saf yapısal oy vermenin daha kurumsallaşmış demokrasilerde bile seçmenlerin parti tercihlerini istikrarlı kılmada yararlı olduğu ortaya konamamıştır (TOKA, 1998: 601).

Değer tercihleri bu yüzden, yeni demokrasilerde devam etmekte olan partizan bağlılıklar için nispeten daha sağlam ve istikrarlı bir temel sağlayacak gözüküyor. Görüldüğü kadar bu bağlılıkları desteklemede etkili diğer bir faktör de, seçmenlerin örgütsel olarak bir araya getirilmesidir. Çünkü seçmenlerin kendi partileri tarafından örgütsel olarak gruplaştırılmaları, parti sadakatinin devamlılığını daha etkili bir biçimde sağlamaktadır. Bu birliktelik, destekçiler arasında değerlere dayalı oy verme ile birleştiği zaman özellikle güçlü bir etki yapabilmektedir.

Herhangi bir toplumsal gruba üye olan bir kimsenin, bağlı olduğu grubun desteklediği siyasal partiyle ilişkili olması ölçüsünde destek verdiği partiyle

olan ilişkisi daha kalıcı hale gelmektedir. Çünkü bir toplumsal sınıfa üyelik, seçmenlerin çeşitli partilerin veya onların liderlerinin yeterliliklerinin değerlendirilmesinden daha istikrarlıdır. Ayrıca belirli bir sınıftan, dinden veya aynı yerde yaşayan bireylerin aynı partizanlığa sahip kimselerle etkileşime tabi tutulması, partilerin bireysel olarak seçmenlere doğrudan hitaplarıyla yapabileceği etkinin ötesinde parti tercihlerini güçlendirir. Ancak açık olmayan şey, bu çevresel etkilerin zaman içinde oy verme niyetlerini istikrarlı kılp kılamayacağıdır (TOKA, 1998: 601).

Farklı seçim sistemlerinin oy dalgalanmaları üzerinde etki yapabileceğini öngörmek zor değildir. Çoğunluk ve dar bölgeli seçim sistemleri, küçük partilerin varlığına izin vermemek ve bu sayede büyük partilerin seçmenlerin oylarını blok olarak kendilerine çekmelerini sağlamak yoluyla, oy dalgalanmasının daha düşük düzeyde kalmasına katkıda bulunurlar. Özellikle seçmenleri harekete geçiren “psikolojik faktör” yani “küçük partilere verilecek oylar boşa gidecek” duygusu, seçmenlerin oylarını sürekli olarak büyük partilere yönelmelerini alışkanlık haline getirmelerine yol açmaktadır.

Seçim kurumlarının kazanılan oylardaki değişkenliklere etkisini incelediğimiz zaman, sadece farklı çevirme formülleriyle oyların sandalyelere yeniden dağılımı olan mekanik dönüştürmenin yanında, Duverger’in seçim sistemlerinin “psikolojik etkisi” diye ifade ettiği faktör önem kazanmaktadır (DUVERGER, 1959: 83). Seçim sistemleri hem seçmenler hem de politikacılar açısından psikolojik veya stratejik dürtülere sahiptir. Bu dürtüler, değişik kurallar altında seçmen tercihlerinin başarısının ihtimaliyle bağlantılıdır. Eğer seçmenler oylarının israf edilmesinden kaçınmak isterlerse o zaman onlar, sandalye kazanma şansı olan partileri veya koalisyonları tercih edeceklerdir. İktidar arayışındaki politikacılar ise, kendilerini iktidar konumuna yükseltecek en iyi şansa sahip seçim oluşumları içinde birlikte gruplaşma dürtüsüne sahiptirler.

Pek çok durumda ampirik olarak geçerliliği kanıtlanan Duverger’in tezi, “yüksek başarı eşiği”, parti sisteminde güçlenme yaratmaktadır, çünkü sadece nispeten daha büyük partiler seçimlerde başarı elde edebilmektedirler. Tek üyeli seçim bölgelerindeki dar bölgeli veya çoğulcu sistemler genel olarak “yüksek başarı eşiği” aramaktadırlar, zira her bir seçim bölgesinde sadece en tepedeki aday bir ve tek sandalyeyi kazanacaktır. Aynı şekilde seçim bölgesindeki yüksek barajlar küçük partilerin oy oranlarını kısıtlayan sınırlamalar empoze etmektedirler. Seçmenler kazanma şansı az olan seçim alternatiflerini ayıklayacaklar ve daha az tercih alternatifleriyle daha az oy değişmesi olacaktır (DUVERGER, 1959: 84).

Seçmenlerin büyük bir çoğunluğu yeni ve küçük siyasal örgütlenmelere kaymaktan çok sandalye kazanma yeteneklerini kanıtlanmış partilere yapışma eğilimindedirler. Bu özellikteki partilerin sayısı, yüksek barajlı

seçim sistemlerinde daha az olacaktır. Yüksek baraj durumunda seçim güçlerinin veya zayıflıklarının farkına varan partiler, seçmenlerin bu eğilimini bildikleri için, diğer partilerle birleşmeye veya başka şekillerde kendilerini etkin kılmaya yönelmektedirler.

Seçim sistemlerinin parti sisteminin büyüklüğüne yaptığı etkiye bağlı olarak dalgalanmaya dolaylı olarak etki etmeleri de mümkündür. Seçimler için yarışan partilerin sayısının seçmen dalgalanmasıyla pozitif olarak ilişkili olduğu bulunmuştur (CREWE ve DENVER, 1985:20) ve seçim sisteminin, seçimlerde yarışan partilerin sayısının temel belirleyicilerinden biri olduğu da çok iyi bilinmektedir. Sistemdeki daha az parti, ideolojik yelpazenin belirli noktalarında seçmenlere hitap edebilen daha az alternatif anlamına gelmektedir. Halbuki daha çok sayıda parti, ideolojik alanda seçmenlere yakın daha fazla parti, diğer bir ifadeyle her bir bireysel seçmenin cezp edilebileceği daha fazla tercih demektir. Bu yüzden yarışmaya teşvik ettiği partilerin sayısı yoluyla seçim sisteminin dalgalanmaya dolaylı olarak etki ettiği düşünülebilir. Nitekim Batı Avrupa parti sistemleri üzerine çalışmalarında Bartolini ve Mair seçim sisteminin, oy dalgalanmasının en güçlü belirleyicilerinden biri olduğunu bulmuşlardır. Bartolini ve Mair'e göre, seçimlerdeki oy değişkenliğinin diğer önemli belirleyicileri şunlardır: Kurumsal değişimler (yani seçim sistemi ve oy verme hakkındaki değişimler), seçimlere katılımdaki önemli değişimler, partilerin sayısı, dini ve etnik heterojenlik ve sol kanat partilere üyelikler (1990: 186).

Siyasal bölünmelerin devamlılığı belli ölçüde hangi partilerin ayakta kaldıklarını belirleyebildiği gibi parti yaşı, oy dalgalanmasının muhtemel bir kaynağı olarak görülebilmektedir. Rose ve Urwin, parti yaşını (partinin kurulduğu zamanı), oy değişkenliği ve parti desteğindeki değişkenlikle ilişkili olarak bu varsayımı test etti. Rose ve Urwin genel olarak 1914'den önce kurulan eski partilerin, yeni partilere göre daha istikrarlı olduklarını tespit etmişlerdir. Onlar, daha eski partilerin 1914 ve 1939 arasında kurulan savaş arası partilerden veya 1939'dan sonra kurulan yeni partilere göre daha istikrarlı eğilimlere sahip olduklarını bulmuşlardır (1970: 298).

Daha yakın zamandaki veriler ise bu konuda bazı bakımlardan kısmi değişimler olduğunu göstermektedir. Birincisi istikrar eğilimli eski partilerin dalgalanma oranları hala savaş arası partilerinkinden çok daha yüksek olmakla birlikte istikrar eğilimli yeni partilerin oranlarıkiyle hemen hemen aynıdır (%42 eski partiler %40 yeni partiler). Genel olarak yeni partiler, dalgalanmada %55'lik büyük düşüşler veya yükselişler göstererek oy dalgalanmasında artışlar yaşamaktadırlar. Eski ve savaş arası partiler için parti desteğindeki dalgalanmalar aynı şekilde artmıştır. Genel olarak savaş arası dönemin partileri söz konusu zaman döneminde, dalgalanma eğilimlerinin standart sapmalarında %67'lik bir artış göstererek istatistiksel olarak önemli değişimler geçirmişlerdir. Buna karşılık yeni partilerse, ortaya

çıkan değişim küçük olmakla birlikte, ortalama standart sapmada bir düşüş göstermişlerdir. 1970'den beri pek çok yeni parti geleneksel siyasete karşı çıkma ihtiyacı içinde doğdu. Yeni siyasal partilerin ve onların farklılaşan ideolojilerinin, artışın arkasındaki nedensel faktör olma ihtimali yüksek gözüküyor (DRUMMOND: 2002).

Tarihi deneyimler, demokratik güçlenme ile seçim dalgalanması arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. 1885 ve 1985 yılları arasındaki Batı Avrupa seçimlerinde ortalama toplam dalgalanma %8.6 idi. Yeni veya istikrarsız demokrasiler genellikle daha yüksek bir dalgalanmaya sahiptirler. Otoriter yönetimden sonraki ilk seçimlerde, savaş sonrası Almanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da %13-19'luk bir dalgalanma yaşandı. Weimar Cumhuriyeti'ndeki seçimlerde toplam oy değişkenliği %32, 27, 10, 13, 22, 21, 6, ve 11 idi. Benzer bir model Latin Amerika'da da gözlemlendi. Latin Amerika'da 1970 ile 1990 arasındaki yasama seçimlerinde 1990'a kadar nispeten güçlü demokratik kurumlar geliştirmiş olan ülkelerde ortalama toplam oy değişkenliği %20'nin altındaydı. Buna karşılık Bolivya, Ekvator, Brezilya ve Peru gibi daha kırılğan demokrasilerde ortalama toplam değişkenliği %30'un üzerindeydi (TOKA, 1998: 591).

Çoğu yerleşik demokrasilerde siyasal seçenekler dizisinde bir seçimden diğerine nispeten daha fazla istikrar bulunurken, geçiş sonrası ülkelerde ortaya çıkan parti sistemleri çoğunlukla daha az istikrarlıdır. Komünist düzen sonrası seçmenlerin temel siyasal eğilimlerinin sonraki on yılda nispeten istikrarlı kaldığını parti sistemindeki değişimlerin çoğunun elit düzeyindeki hareketliliğe bağlı olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu talimat ekonomisi denilebilecek bir gelişme tarzı izlediler. Burada partilerin kararları, seçmenlerin talepleri, arzuları ve tercihleri üzerine değil, büyük ölçüde elit tabakasının istekleri doğrultusunda oluşturulmaktaydı.

Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan parti sistemlerinin çoğu yüksek dalgalanma, çatlama, birleşmeler ve tabanlarını oluşturan seçmenleriyle zayıf bağlantılar şeklinde belirlemektedirler. Bu bağlamda partilerin devredilmesi veya partilerin yerine yenilerinin geçmesi, özellikle bütün bir parti sisteminin istikrarsızlığının önemli bir unsurunu oluşturduğu düşünüldüğünde, kendi başına esaslı bir ilgi kaynağıdır. Seçim zamanında partiler dizisinde yüksek düzeyde bir çalkalanmanın seçmenin kararsızlığını üreteceği ve parti kurumsallaşmasını engelleyeceği düşünülebilir (BIRCH, 2001).

Bugünkü Doğu Avrupa ülkelerindeki veriler bu bakımdan dramatik bir resim ortaya koymaktadır. 1992 ve 1995 arasında %54 net oy dalgalanmasıyla Estonya, 1970'lerin ve 1980'lerin Peru'suyla aynı kategoride yer almaktadır. 1991 ve 1993 arasında %34.5 net dalgalanmayla Polonya, Bolivya ve Ekvator'a yakın gözükmektedir. 1990 ve 1994 arasında

%28.3'lük net dalgalanmayla Macaristan, 1990-1992 ve 1992-1994'de sırasıyla %22 ve %31.4'lük dalgalanmayla Çek Cumhuriyeti ve 1990-1992 ve 1992-1994'de %23.1 ve %23.8'lük dalgalanmayla Slovakya kısmen daha istikrarlıdır. Bununla birlikte bütün bu ülkeler güçlendirilmiş demokrasi standartlarına göre sınırın altındadırlar (TOKA, 1998: 591).

Yüksek oy dalgalanmasının yarattığı bu olumsuzluk yanında çok düşük oy dalgalanması, belli başlı parti kampları arasında aşırı duygusal düşmanlığın veya çok sıklıkla yapılan seçimlerin neden olduğu bir kutuplaşmanın sinyalini verebilir. Ancak yaygın olarak kabul edilmektedir ki, seçimle göreve gelmiş kimselerin hesap verirliliği ve onların seçmenlerine karşı mukabeleci olmaları, parti kurumsallaşmasıyla güçlenmektedir. Bununla birlikte çok düşük oy dalgalanması ve yeni partilerin hiçbirinin başarı elde edemeyeceği yolundaki düşünce siyasal hareketsizlikle sonuçlanabilir. Diğer bir ifadeyle seçmenlerin geniş bir bölümünde olabilecek oldukça güçlü parti sadakati, hükümet ve muhalefetin birbirinin yerini alması ihtimalini azaltmaktadır.

Parti sistemindeki hareketliliğin hem avantajları hem de dezavantajları vardır. Seçmen desteğindeki değişkenlikler parti liderlerinin stratejilerini planladıkları temel zemindir. Aynı şekilde partizan desteğindeki yükselişler ve düşüşler, seçmenlerin değişen tercihlerine parti sisteminin cevap verirliliğinin göstergesi olarak kabul edilebilir (BUDGE, 1982:153).

Hükümet ve yasama gücünü değiştirmek için yeterli olacak orta derecede bir dalgalanma, açıkça parti liderlerinin geniş tabanlarına karşı mukabeleci olmaları bakımından en etkili olanıdır. Ancak yeni demokrasilerin bundan daha fazla dalgalanmaya sahip oldukları gözükmektedir ve bu aşırılık, ayrıca seçmene hesap verirliliği zayıflatabilir. Sıradan insanlar için, bireysel olarak yasama üyelerinin her birinin sicilini izlemek oldukça zordur. Özellikle yeni partilerin yeni yasama üyeleri daha önce iktidara gelmedikleri için onlar, seçmenlerine karşı hesap verme ihtiyacı duymayacaklardır. Onların taahhütlerinin güvenilirliğini değerlendirmek güçtür. Dalgalanmanın daha yüksek olduğuna inanılması ölçüsünde daha çok yeni partinin faaliyete geçme ihtimali yükselmektedir. Yeni partiler ve bağımsız adaylara daha çok oy verilmesi, göreve gelenlerin seçmene hesap verirliliğini zayıflatabilmektedir (TOKA, 1998: 592).

Çoğunlukla yüksek oy dalgalanma dönemlerinde ortaya çıkan yeni partiler zorunlu olarak yeni yüzler getirmemektedirler. Eski etiketlere yapışmanın getirisinin düşük olması, eski politikacıların sürekli yeni bayraklar altında yeniden gruplaşarak seçmenlerin karşısına çıkmalarına yol açmaktadır. Ancak onlar eski sorumluluklarını eski partilerine yükledikleri için yeni kimlikleriyle daha az sorumlu ve daha az mukabeleci konumda seçmenlerinin karşısına çıkmakta ve bu durum onların hesap verirliliğini zayıflatmalarına neden olmaktadır. Üstelik eğer dalgalanma aşırı derecede

ise, siyasa tekliflerinin seçmen üzerindeki etkileri az olsa bile, iktidardakiler seçimleri kaybedebilirler. Seçmenlerin politikacılara seçimlerde verecekleri ceza ne kadar yüksek olursa, siyasa tercihlerinin seçmenler üzerindeki etkisini belirlemek politikacılar için daha zor olacaktır (TOKA, 1998: 592).

Daha istikrarlı parti sistemleri, seçmenlere partilerini daha net bir şekilde tanımalarına ve böylece hesap verirlilik ve temsil mekanizmalarının gelişmesine yardım ederler. Bu yüzden istikrarlı bir parti sistemi, Brezilya'da 1989'da seçilen ve 1992'de görevden alınan kuralları tanımayan başkan Fernando Collor de Mello gibi siyasete dışarıdan gelenlerin seçimlerdeki geleceklerini zayıflatacaktır. İstikrarlı bir parti sistemi sivil toplumla partiler arasındaki bağları daha da güçlendireceğinden, bu durumda siyasete dışarıdan gelenlerin iktidara yükselmeleri daha zor olacaktır. Bu yüzden örgütlü çıkar kesimleri, bu bağlara yatırım yapmak için daha fazla teşvik edilmiş olacaktırlar (MAINWARING, 1998: 544).

Ara dönemlerde yapılan seçimlerde daha fazla oy değişkenlikleri yaşandığı gözlenmektedir. Örneğin ABD'de 1958'den beri dokuz ara seçimlerin yedisinde seçmenler önceki başkanlık seçim yılındakine göre daha fazla oranda meclisteki temsilcilerin görevlerine son vermişlerdir (DUNCAN, 1993: 3234). Seçmenler ara seçimlerde çoğunlukla siyasal partilere uyarı niteliğinde mesajlar vermek için alışıldık seçmen davranışının dışına çıkmakta, genel seçimlerde ise önceki parti kimliğiyle bağlantılı davranışına yeniden dönmektedirler.

Parti sistemlerindeki dalgalanmalar ve seçimlerin çok küçük farkla kazanılabileceği yönündeki beklentiler, bir ülkedeki küçük marjinal grupların siyasete olan ilgilerini ve pazarlık güçlerini artırabilmektedir.

ABD'de 2000 yılı başkanlık seçimindeki yarışın çok yakın olacağı öngörülmekteydi. Bu ortamda sadece bir eyalette seçmenlerin sadece yüzde bir veya ikisinin siyasal eğilimini değiştirme bile yarışın galibini tayin etmede belirleyici olabilecekti. Ülkedeki bir çok küçük organize grup bu durumu dikkatle izlemiş ve çabalarını nasıl en iyi biçimde yoğunlaştırabileceklerini değerlendirmişlerdi. Arap Amerikalılar, toplam oyların yüzde dördünü oluşturabilecekleri Michigan veya yüzde ikisini oluşturdukları diğer eyaletlerde bu güçlerini bilinçli bir biçimde kullanarak kendilerine maksimum avantaj sağlamaya çalışmışlardır (ZOGBY, 2000: 33).

Düşük oy dalgalanması parti sisteminin istikrarlaşması ve kurumsallaşmasının önemli bir boyutudur. Dalgalanmanın düşük olması, seçim arenasında kurulu parti etiketlerinin, partilerin mevcut liderlerinin hitaplarından ve gündemdeki konulardan bağımsız bir değere sahip olma ihtimalini artırır. Girişimciler, çıkar grupları ve elit tabakası zaten muhtemelen mevcut siyasal sistemle ileri düzeyde bazı bağlılıklara

sahiptirler ve sıkı ilişkiler kurdukları partilerle çalışma ihtiyacı içindedirler. Yüksek seçim dalgalanması durumunda bu kesimler, o anda popüler olmayan bir parti etiketiyle iyi ilişkiler kurmanın hiçbir olumlu ödülü olamayacağından emin olamamaktadırlar. Bununla birlikte bütün siyasal partilerle iyi ilişkiler kurmak pratik olarak mümkün olmadığı gibi, onun maliyeti de yüksek olacaktır. Bu yüzden çıkar çevreleri yüksek bir dalgalanmadan pek hoşnut olmayacaklardır, zira siyasal düzenin altüst olması durumunda onlar, kurulu siyasal düzenle büyük emekler harcayarak kurdukları ilişkileri sıfırdan başlayarak yeniden inşa etmek zorunda kalacaklardır.

Çıkar gruplarının tersine siyasal partiler, özellikle muhalefetteki partiler yüksek dalgalanmayı düzenledikleri kampanyalar ve yaptıkları faaliyetlerle kendi lehlerine avantaj olarak kullanmaya çalışırlar. Bununla birlikte demokrasinin kalitesine katkıda bulunan yüksek dalgalanma değil düşük dalgalanmadır.

Sürekli olarak yüksek düzeyde parti sistemindeki istikrarsızlık, demokrasinin güçlenmesi açısından, Birch'e göre, çok önemli olan dört temel sonuca sahiptir (2001).

a) Parti oylarındaki istikrarsızlık hesap verirliliği azaltır. Seçmenler, eğer onlar müstakil birleşik bir grup halinde bulunmuyorlarsa, işe yaramaz olarak gördükleri temsilcileri meclis dışına atamaz.

b) Siyasetçilerin, aktif kimselerin ve seçmenlerin partilerine olan uzun dönemli bağlılıklarının düzeyini azaltarak parti kurumsallaşmasını engeller.

c) Politikacıların ve seçmenlerin stratejik olarak koordinasyonda bulunma çabalarını engelleyerek belirsizliği artırır.

d) Seçim oyununun risklerini artırır. Bu durum, sonraki seçimde muhtemel siyasi kayıplara karşı güvence oluşturmak amacıyla çıkarlarını geliştirmek için başka yollar arayacak politikacıların demokrasiye bağlılıklarının zayıflaması sonucunu yaratabilir.

Demokrasinin başarılı bir şekilde güçlendirilmesi, kaybedenleri oyunda tutacak kadar bir düzeyde belirsizlik gerektirmektedir, ancak bu seçimleri bir piyangoya dönüştürmemelidir. Parti sistemindeki esnekliğin potansiyel yararlarına karşılık aşırı istikrarsızlık, siyasal temsilin temelini zayıflatır. Böyle bir durum, otoriter bir tepki üretecek potansiyele sahip genel sosyal ve siyasal çalkantılar yaratabilir.

4. Seçmenlerin Parti Tercihlerine Yönelik Tutumları İstikrara mı Yoksa Yüksek Bir Dalgalanmaya mı Yöneliyor?

Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan yeni demokrasiler ile Latin Amerika ülkeleri üzerine yapılan araştırmalarda bu ülkelerde yüksek oy dalgalanmaları yaşandığını, bunun yanında Batı Avrupa ülkelerinde bile yakın zamanlarda parti sistemindeki istikrarın zayıflamakta olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bunun yanında bazı araştırmalar, Batı demokrasilerinde gittikçe güçlenmekte olan bir partizanlık eğilimi olduğunu tespit etmektedirler. Sanayileşmiş ülkelerde partizanlığı analiz ederken CONVERSE (1969:152) Amerika ve İngiliz seçmenlerinden hareketle istikrarlı bir partizanlık modeli çıkarmakta ve böylesine bir siyasal yakınlığın üç nesil süresince gelişmekte, güçlenmekte ve sağlamlaşmakta olduğunu iddia etmektedir. İlk nesilde parti seçimi konusunda ebeveynin etkisinden bağımsız olarak seçmenler siyasal partiler yönünde tercihte bulunmakta ve kendilerini onlarla özdeşleştirmektedirler. İkinci nesilde yetişkinlerin çoğu parti kimliklerini ebeveynlerinden miras almaktadırlar. Bu miras, parti sadakatinin gücü biraz zayıflamakla birlikte üçüncü nesle aktarılınca kadar devam etmektedir. Ayrıca partizanlık yaş ve hayat deneyimiyle birlikte gelişmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılabilieceği gibi siyasal partilere yönelik desteğin istikrarı konusunda belirgin iki farklı yaklaşım vardır. Araştırmacıların bir kısmı parti sistemlerindeki keskin bölünmelerin devamlılık gösterdiğini ve bu yüzden parti sistemlerinde belirgin bir istikrarsızlığın yaşanmadığını, diğerleri ise 1970'lerden beri siyasal bölünmelerin zayıfladığını ve buna uygun olarak sistem istikrarının azaldığını iddia etmektedirler.

Siyasal sistem istikrarı üzerindeki geleneksel yaklaşımın en iyi temsilcileri, Lipset ve Rokkan'ın parti sistemleri ve seçmen gruplaşması konusundaki çalışmaları kabul edilmektedir. Onlar parti sistemlerinin kökenlerini, ulusal ve sanayi devrimleriyle meydana getirilen bölünmelere kadar götürmektedirler. Lipset ve Rokkan, bu bölünmelerin bir defa 20. yüzyılın başlarındaki parti sistemlerine entegre edilmesiyle parti rekabetiyle ilgili güçlü bir sistem ve seçmen tercihi yaratılmış olduğunu ileri sürmektedirler. Onlar 1960'ların parti sistemlerinin, çok az ancak önemli istisna ile, 1920'lerin gruplaşmalarını yansıttıklarını iddia etmektedirler (LIPSET ve ROKKAN, 1967: 50). Diğer yandan 1970'de Rose ve Urwin, parti sistemlerinin istikrarı konusunda yankı uyandıran bir çalışma yayımladılar. Onların sistem istikrarını test etmek amacıyla yaptıkları ilk çalışmaları, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde seçmen yönelimlerinin ve sistem istikrarının çok az değiştiğini tespit ederek Lipset ve Rokkan'ın "donmuş bölünmeler modelini" destekledi (ROSE ve URWIN, 1970).

1960'lar boyunca Avrupa parti sistemlerinin, birkaç istisna dışında, doğası gereği istikrarlı yapılar oldukları ve geçmişten gelen toplumsal bölünmeleri yansıttıkları yaygın olarak benimsenen bir görüştü. Bu görüş, parti

sisteminde seçmenlerin konumu konusunda elde edilen ampirik verilerle daha da güçlendirildi. Böylece Rose ve Urwin, Batı ülkelerinin çoğunda partilerin seçmen gücünün savaştan beri seçimden seçime, on yıldan on yıla veya bir neslin yaşam döneminde çok az değiştikleri sonucuna ulaştılar.

Drummond, Rose ve Urwin'in seçim dalgalanması, esnekliği ve parti desteğinin değişkenliği konularındaki 1945-1970 verilerini 1970'den 1995'e kadarki dönemde aynı göstergelerle elde ettikleri verilerle karşılaştırmış ve Batı demokrasilerinde 1945'den beri parti sistemlerinde bir istikrar olduğu sonucuna ulaştı (DRUMMOND 2002).

Rose ve Urwin'in bulguları, başka araştırmalar tarafından da desteklendi. Örneğin Bartolini ve Mair seçmen değişkenliğindeki eğilimlerin sadece 1950'lerle karşılaştırıldığında artmakta olduğunun gözlemlendiğini savundular. Trend geriye doğru uzatıldığında ise, seçmen değişkenliğindeki son zamanlardaki iniş ve çıkışlar, iki dünya savaşı arasında gözlenenlerle ahenk içinde idi. Bartolini ve Mair ayrıca siyasi bölünmelerin gücünün, aynı dönem boyunca istikrara doğru yoğun bir biçimde yöneldiğini iddia etti (1990: 127). Bu bulgu da Lipset ve Rokkan'ın orijinal tezlerini desteklemekteydi. Ayrıca Peter Mair, kitabı Party System Change'de (1997) donmuş bölünmeler modelini destekledi. Mair bugün seçim dalgalanması ve sistemlerin istikrar düzeylerinin otuz yıl öncekinden önemli bir farkı olmadığını belirtmektedir (1997: 87).

Yakın zamanlardaki Avrupa siyasi tarihi, Rose ve Urwin'in görüşünü siyasi realitelerle uzlaştırmakta kısmen güçlük çeken oldukça beklenmedik olaylar yaşadı. Son yıllarda Kuzey Avrupa ülkelerinin bazılarında yarışmakta olan partilerin sayısı önemli ölçüde arttı ve bazı ülkelerde seçmen gücünün dağılımı önceden tahmin edilemeyen şekillerde değişti. Seçmenlerle partiler arasındaki ilişkinin değişen biçimleri, bazı ülkelerde parti kimliğinde zayıflamaya doğru bir eğilim, bazılarında geleneksel olmayan siyasal davranışların artmakta olduğuna doğru bir eğilim ve birkaç durumda da seçmenlerin büyük bir kısmının doğrudan doğruya eski partilerden yeni partilere geçmesi olarak tespit edilmektedir (PEDERSEN, 1979:3)

Bunlar, toplumdaki geleneksel bölünme yapısını parti sistemlerinde hala yansıtıyor olsalar bile, Rokkan ve Lipset'in bahsettikleri önemli istisnalar artık çok az değil, tersine bütün Avrupa parti sistemlerinin daha büyük ve gittikçe artmakta olan bir parçasını oluşturmakta olduklarını gösterir gibidir.

Kuzey Avrupa ülkelerindeki bu değişim fenomeninin parti sistemlerinin köklü bir dönüşümü olup olmadıkları veya onların sadece, aslında istikrarlı bir modelden geçici sapmalar ve dalgalanmalar olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı hala soru işaretidir. Onlar bir modele oturmakta mıdır yoksa sadece bu toplumların geçmiş tarihiyle veya Avrupa'daki diğer ülkelerde devam etmekte olan gelişmeyle hiçbir bağlantısı olmayan bazı

tipleştirme dışı olaylar mıdır? Avrupa'daki parti sistemleri daha fazla tek kalıp halinde birleşmekte midir veya onlar 1970'ler boyunca birbirlerinden ayrılmakta mıdır? İstikrar ve değişimin ayırt edilebilir dönemlerinden bahsetmek mümkün müdür? Eğer öyleyse bu dönemler belirli ülkelere mi özgü yoksa Avrupa yönetimlerinin daha büyük bir kesimine uygulanabilir mi? Oy değişkenlikleri, zaman dönemlerine göre ve ülkeler arasında gelişigüzel mi dağılmıştır yoksa onlar artan ve azalan değişim oranlarının trendlerini mi oluşturmaktadırlar?

1970'lerin sonlarına doğru bazı sosyal bilimciler, Lipset ve Rokkan'ın tezinin üzerine kurulu olduğu seçmen gruplaşmasındaki istikrarda belirgin bir değişme fark ettiler (PEDERSEN, 1983; CREWE ve DENVER, 1985). Sosyal bilimcilerin bu grubu donmuş parti bölünmeleri sisteminin daha yüksek dalgalanma ve akışkanlık üreterek çözülmekte olduğunu vurguladılar. Dalton seçmen gruplaşmalarının zayıflamakta, parti sistemlerinin artan oranda parçalanma ve seçim dalgalanması yaşamakta olduğunu savunarak bu değişimlere dikkat çekti (DALTON vd., 1984: 37). Dalton ve Wattenberg partizan bağların gücünün hemen bütün OECD ülkelerinde zayıflamakta olduğunu ve parti dalgalanmasının artmakta olduğunu iddia etmektedir (2000:123). Öyle görünüyor ki araştırmacılar "Batı demokrasilerin siyasal sistemlerinin ne kadar istikrarlı olduğu" sorusuna cevap verme konusunda henüz bir uzlaşmaya varamadılar. Eğer bu soruya verilecek cevap bulanık olarak kalırsa, o zaman sorun kısmen sistem istikrarını ölçecek ortak bir metodolojiye ulaşmak olacaktır. Örneğin, Bartolini ve Mair (1990), Pedersen (1983), Rose ve Urwin (1970) farklı makro düzeyde göstergeler kullanırlarken Dalton (2000) zayıflayan parti bağlılıklarını analizlerinde mikro düzeyde gösterge kullandı. Onlar aynı soruya cevap vermeye çalışmalarına rağmen farklı puanlama sistemleri ve göstergelerle farklı sonuçlara ulaşmaktadırlar.

Batı siyasal sistemlerinin istikrarının derecesi konusundaki tartışma, Lipset ve Rokkan'ın "donmuş bölünmeler modeli"nin geçerliliğini yitirmeye başlayıp başlamadığı üzerine odaklanmaktadır. Drummond'un yaptığı araştırma, 1970'den beri Batı ülkelerinde siyasal partilerin aldıkları oyların dalgalanmasında, değişkenliğinde ve elastikiyetinde genel olarak tedrici artışlar yaşamakta olduğunu tespit etmiştir. Özellikle İskandinavya parti sistemlerinin istikrarında önemli değişimler yaşanmıştı. Diğer yandan Anglo-Amerika ve Kıta Avrupası'nda istikrardaki küçük değişimler hala artmakta olan değişkenliğin yönüne işaret etmekteydi. Diğer bir ifadeyle, ortalamada siyasi parti geleceği bugün otuz yıl öncekine göre daha az tahmin edilebilir nitelikteydi. Yine de bu sonuçlar Drummond'a göre istikrarın azalmakta olduğunun kesin bir kanıtı olarak alınmamalıdır (DRUMMOND 2002). Bartolini ve Mair'in ikna edici bir biçimde ileri sürdükleri gibi, bugün oy dalgalanmasındaki eğilimlerin herhangi bir modeli, İkinci Dünya Savaşı'nın hem öncesi hem de sonrasındaki dalgalanma düzeylerini dikkate

almalıdır. Bu yapıldığında ise onlara göre, 1970'den beri dalgalanmadaki artışları ayrıntılı biçimde gösteren yakın zamanlardaki çalışmalar, 1945 öncesindeki oy dalgalanmalarıyla karşılaştırıldığında onların daha az ikna edici oldukları görülecektir. Onlara göre seçim dalgalanması istisnadan ziyade kuraldır ve 1945 sonrasında alınan verilere odaklanıldığında bu veriler, sistem istikrarındaki gerçek eğilimlerin sınırlı bir açıklamasını sağlamaktadırlar (1990: 67). Bartolini ve Mair'in bu görüşleri, kullandıkları ölçütlerin Rose ve Urwin'in kullandıklarından farklı olması nedeniyle hala tartışma konusudur.

Drummond; Rose ve Urwin'in yöntemini güncelleştirerek yaptığı araştırmasında 1945'den sonraki dalgalanmadaki eğilimleri analiz etmiş ve istikrarda tedrici bir düşüşün olduğunu gözlemlemiştir (DRUMMOND 2002). Tartışmanın daha geniş bağlamı içinde Drummond'un bulguları Batı'da seçmenlerin geleneksel partilerinden ayrıldıklarına, hatta yeniden parti gruplaşması gerçekleşmekte olduğuna inananlara destek vermektedir. Bununla birlikte seçmen istikrarıyla ilgili Batı dünyasındaki genel eğilimlerin kural mı yoksa istisna mı, kalıcı veya geçici bir eğilim mi olduğunu anlamamıza imkan verecek araştırmaların daha geniş dönemlerin analizini kapsayacak şekilde genişletmesi ve daha önceki araştırmalarla da karşılaştırılarak devam ettirilmesine ihtiyaç vardır.

Batı Avrupa'da 1948-1977 yılları arasında parti sistemlerindeki oy değişkenliklerini incelediği araştırmasında Pedersen, Avrupa'da parti sistemlerinin dalgalanma düzeyi ve dalgalanmada değişimin yönü bakımından farklılaştığını ortaya koymaktadır. Ona göre bütün ülkelerden toplanan veriler bir araya getirildiğinde istikrarlı model yönündeki genel eğilim kaybolmakta ve onun yerini oldukça farklı trend çizgilerinin düzeni almaktadır. İki küçük İskandinav ülkesi olan Norveç ve Danimarka'nın yanında Fransa ve Almanya dalgalanma modelleri bakımından diğer Avrupa ülkelerinin çoğundan belirgin bir şekilde ayrı durmaktadırlar (PEDERSEN, 1979:18).

Yüksek dalgalı seçimlerle düşük dalgalı seçimler zamana ve ülkelere göre tesadüfi olarak dağılmış değiller. 1948 ve 1977 yılları arasında yapılan 103 seçim, Avrupa'nın %8.1 olan ortalama dalgalanma oranı etrafında normal biçimde dağılmamıştır. 63 seçimde ortalamanın altında ve 39 seçimde ortalamanın üstünde dalgalanmalar yaşanmıştır. Birkaç seçim olağanüstü derecedeki dalgalanmasıyla göze çarpmaktadır. Bu durum, sistemdeki partilerin sayısının ikiye katlandığı Danimarka'daki 1973 seçimlerinde, 1950'lerdeki Fransa'daki seçimlerin bazılarında ve Hıristiyan Demokrat Parti'nin savaş sonrası dönemdeki en büyük zaferini gerçekleştirdiği 1953'deki Almanya'daki seçimlerde görülmektedir (PEDERSEN, 1979:17).

Pedersen'in yaptığı araştırmadan elde edilen genel sonuçlar şunlardır: Birinci olarak İsviçre, İsveç ve Avusturya gibi bazı ülkeler savaş sonrası

dönemde hiçbir zaman seçimlerde yüksek dalgalanma deneyimi yaşamadılar. İkinci olarak, tam tersine bazı ülkeler seçimlerde düşük dalgalanma deneyimini hiç yaşamadılar. Bu Fransa ile birlikte İtalya, Belçika ve Hollanda için de geçerlidir. Üçüncü olarak Avrupa ülkeleri, bazılarında yüksek dalgalı seçimler önemli ölçüde 1950'lere ait bir olayken, başka ülkelerde bu tür seçimler daha çok 1970'lerin bir fenomeni olması bakımından birbirlerinden önemli ölçüde farklılaşmaktadırlar. Son olarak on yılların bir karşılaştırması, Avrupa'da nispeten daha yüksek dalgalı seçimlere ve nispeten çok az düşük dalgalı seçimlere doğru genel bir trend ortaya koymaktadır (PEDERSEN, 1979:20).

1945'den beri partilerin ve parti sistemlerinin gelişimiyle ilgilenen sosyal bilimcilerin 1970 yılına kadar savunduğu görüş değişimin yokluğunu, yani seçmen gruplaşmasında istikrarlı bir durumu ortaya koymaktı. Ancak daha sonraki yıllarda yapılan araştırmalar bu görüşün yeniden değerlendirilmesini gerektiren veriler sunmaktadır. 1970'lerin sonlarında sorulan sorulardan biri, niçin bazı parti sistemleri hala istikrarlı gibi görünürken, diğer bazılarının bir dönüşüm sürecinden veya önemli bir istikrarsızlık döneminden geçtikleriydi.

Sovyetler Birliği sonrası Avrupa'nın parti sistemleriyle ilgili yapılan araştırmalar, bu ülkelerdeki oy tabanlarının Batı Avrupa ülkelerindekilere göre belirgin farklılıkları olduğunu ortaya koymaktadır. Doğu Avrupa devletlerinin çoğunluğu Mair'in tanımladığı gibi açık parti sistemlerine sahiptir. Bu sistemde yarışma modelleri çok iyi kurulmamıştır ve partiler istikrarlı destek tabanlarına sahip değildirlir (MAIR, 1997: 103). Çok sayıda sosyal bilimci Sovyetler Birliği sonrası Avrupa'da Batı Avrupa ülkelerindeki ortalama oranlarla karşılaştırıldığında yüksek bir dalgalanmanın olduğunu kaydetmişlerdir (COTTA, 1996: 153; ROSE vd, 1998:118-19; MAIR, 1997:102). 1885-1985 arasında Batı Avrupa'da parti sisteminin gelişimi ile ilgili araştırmalarında Bartolini ve Mair, bu dönemde ortalama dalgalanmanın %9.1 olduğunu bulmuşlardır (1990: 148). En yüksek oranlar, 1919 ve 1920 arasında Almanya'da %32.1 ve 1902-1906 arasında Fransa'da %31.1 idi. Sovyetler Birliği sonrası Avrupa'da komünist sisteminin çöküşünü izleyen on yılda ortalama dalgalanma, toplam oya göre hesaplandığında %18.3 idi. Düzeyler %43.8 kadar yüksek olabilmıştır ve dalgalanmanın %30'un üzerine çıktığı seçimlerin sayısı üçtür (Romanya 1990-1992, Moldavya 1994-1998, ve Litvanya 1996-2000). Sadece üç durumda toplam oyun oranı bakımından dalgalanma, Batı Avrupa ortalamasından daha düşüktür (Çek Cumhuriyeti 1990-1992, 1996-1998, ve Slovakya 1990-1992). Aynı şekilde bazı ülkelerde oy dalgalanmasının ötesinde oldukça yüksek düzeyde bir "partideki seçmenlerin topluca başka parti veya partilere transferi" gerçekleşmiştir. Moldavya'da 1994'de seçilen partilerin hiçbiri 1998'de yeniden seçilememişlerdir.

Bu bulgular Sovyetler Birliği sonrası Avrupa'da parti sistemindeki değişmelerin, onların Batılı komşularından çok Latin Amerika gibi diğer demokratikleşen bölgelerde gözlenen modellerle daha çok ortak yanları olduğunu göstermektedir (MAINWARING ve SCULLY, 1995:8). Bu yüksek düzeydeki oy değişkenlikleri komünist sonrası geçiş sürecinin istikrarsızlıklarıyla açıklanabilir. Öncelikle bölgedeki çoğu ülkede daha önceden toplumun talepleriyle ilişki halinde parti sistemlerinin yokluğu politikacıların parti sistemlerini tamamen sıfırdan oluşturmaya zorladı. Aynı zamanda sivil toplum oldukça cılız bir düzeydeydi ve seçmenlerin kendilerini partilerle özdeşleştirmeleri genel olarak düşüktü (WYMAN vd., 1995:546). İkinci olarak hızlı sosyal yapısal değişim ekonomik değişime eşlik ederek geçen yıllar boyunca seçmenlerin büyük bir kesiminin nesnel çıkarlarında önemli değişmelere yol açtı. Siyasal kurumların geliştirilmesi esnasında ortaya konan tercihlerin de, ilişki belirsiz olmakla birlikte, seçmen istikrarsızlığının düzeylerine etki ettiği düşünülebilir.

SONUÇ

Seçimden seçime yaşanan oy değişkenlikleri, seçimlerin en gizemli ve seçmenlerin en merak ettikleri konulardan biridir. Ancak yapılan pek çok araştırmanın da ortaya koyduğu gibi, oy değişkenliklerinin düzeyini, trendini, kapsamını ve hangi faktörlere göre ne ölçüde gerçekleştiğini açık bir modele oturtmak mümkün gözüküyor. Bununla birlikte bu konuda yapılan araştırmaların oy değişkenliğinin belli yönleri ile ilgili bazı genellemelere ulaştıkları söylenebilir.

Öncelikle vurgulanması gereken nokta, seçimlerde gözlenen oy değişkenlikleri bir istisna değil kuraldır. Demokrasinin temel kurumlarından olan siyasal partiler, ancak seçimlerde yaşanan düşüş ve yükselişler sayesinde iktidara ulaşabilme fırsatı yakalarlar. Farklı siyasal partilerin rekabetçi seçimler yoluyla iktidara ulaşabilme fırsatı ise, demokrasiyi işleyen temel mekanizmadır. Seçimlerde oylarda gözlenen değişimler, iktidar ve muhalefetteki partilerin her türlü icraatından, medyanın onları kitlelere aktarma biçiminden ve seçmenlerin yaşanan siyasal olayları algılama tarzından etkilenir. Bununla birlikte oy değişkenliğinin düzeyinde belirleyici unsurların başında bir ülkedeki bağımsızların oranı gelmektedir. Seçmenler arasında bağımsızların artması oranında seçimlerde oy değişkenliği ihtimali artmaktadır. Çünkü bu grup kısa dönemli faktörlerin etkisine daha açık hale gelmektedirler.

Diğer açıdan bakıldığında seçmenler arasında bir partiye kendilerini özdeşleştirenlerin sayısının artması ölçüsünde seçimlerde oy değişkenliği ihtimali azalmaktadır. Büyük sosyal, siyasal ve ekonomik bunalımların ardından yapılan seçimlerde yaşanan yüksek oy dalgalanmalarının temel

nedeni, siyasal partilere yönelik küskünlük nedeniyle seçmenler arasında bağımsızların sayısının artmasıdır.

Seçmenlerin kendilerini bir partiyle özdeşleştirmelerinde onların değerlere (din, ideoloji, vs.) yönelik tutumlarının sosyoekonomik konumlarına göre daha önemli olduğu bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle değer temelli oy vermenin artması ölçüsünde seçimlerde oy değişkenliği ihtimali azalmaktadır.

Seçimlerde oy değişkenliğini azaltan bir başka faktör de ülkede siyasal demokrasinin uygulanma süresidir. Daha uzun süreli yerleşik demokrasilerde oy dalgalanması daha az görülmektedir. Çoğulcu demokrasiye yakın zamanlarda geçen Doğu Avrupa ülkeleri ve Latin Amerika'da yüksek oy dalgalanmaları yaşanırken, kurumsallaşmış bir demokrasiye sahip Batı Avrupa ülkelerinde daha düşük oy dalgalanmaları görülmektedir. Bunun temel nedeni birincisinde parti bağlılıkları ve parti kimlikleri henüz oturmamış iken, ikincisinde nesilden nesile aktarılan parti kimliklerinin seçimlerde nispeten kalıcı bir etki yapmasıdır.

Bununla birlikte yakın zamanlarda yapılan araştırmalar, Batı Avrupa ve ABD gibi yerleşik demokrasilerde de yüksek oy değişkenlikleri gözlemlenmiştir. Bunda etkin olan faktörlerden biri, seçmenlerde geçmiş yıllarda yüksek oranda gözlenen değer temelli oy vermenin düşüştür. Diğer bir ifadeyle sağ ve sol partiler arasında artık fazla bir farkın kalmadığını düşünen seçmenler kısa dönemli faktörlerin etkisine daha açık hale gelmekte ve sık sık oy verme davranışını değiştirebilmektedirler.

Çok yüksek oy dalgalanmaları seçimleri piyangoya dönüştüreceğinden ve temsilcilerin seçmenlere karşı hesap verirliliğini azaltacağından demokrasi açısından sağlıklı değildir. Demokrasi açısından gerekli ve yararlı olan düşük oy dalgalanmasıdır. Bu sayede seçmenlerle siyasal partiler arasındaki "istem-cevap" mekanizmasının düzenli bir şekilde işlemesi mümkün olabilir. Bununla birlikte düşük dalgalı bir seçim sürecini kontrol altına almak kolay değildir. Çünkü düşük dalgalı seçimler için gerekli olan koşullar (kurumsallaşmış bir demokrasi, seçmenler arasında değerlere dayalı oy verme davranışının yaygın olması ve ülkenin derin ekonomik, sosyal ve siyasal bunalımlara düşmemesi) kısa dönemlik çalışmalarla elde edilecek hedefler değildir. Bunlar içinde ülkelerin yapmaya çalışabileceği en somut hedef, ülkeyi sosyal, siyasal ve ekonomik bunalımlardan koruyacak ve sistemde istikrarı sağlayacak politikalar olmalıdır. Düşük oy dalgalanması için gerekli diğer hedeflerden kurumsal demokrasi uzun bir zamana ihtiyaç gösterirken, toplumu değer temelinde farklı gruplar halinde eğitmek, olumsuz etkileri de olabileceği için, hükümetlerin tercih etmekten kaçınacakları bir politikadır.

KAYNAKÇA

BARTOLINI, Stefano ve Peter MAIR, **Identity, Competition, and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985**, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

BIRCH, Sarah, "Electoral Systems and Party System Stability in Post-Communist Europe", (Paper prepared for presentation at the 97th annual meeting of the American Political Science Association, San Francisco, 30 August – 2 September, 2001), <<http://www.google.com.tr/search?q=cache:V7PVbHE9l40J:www2.essex.ac.uk/elect/database/papers/SBvolatility.pdf+party+volatility&hl=tr&ie=UTF-8&inlang=tr>> (25.06.2004)

BROWN, Courtney, **Ballots of Tumult: A Portrait of Volatility in American Voting**, The University of Michigan Press, 1991.

BUDGE, Ian, "Electoral Volatility: Issue Effects and Basic Change in 23 Post-War Democracies", **Electoral Studies**, no.1, (1982), ss.147-168.

CONVERSE, Philip E., "Of Time and Partisan Stability" **Comparative Political Studies**, no.2, (1969), ss.139-171.

COPPEDGE, Michael, "**The Dynamic Diversity of Latin American Party Systems**", <<http://www.nd.edu/~mcoppedg/crd/ddlaps.htm>> (25.06.2004)

COTTA, Maurizio, "Structuring the New Party Systems After the Dictatorship: Coalitions, Alliances, Fusions and Splits During the Transition and Post-Transition Phase", Geoffrey PRIDHAM ve G. LEWIS (eds.), **Stabilising Fragile Democracies: Comparing New Party Systems in Southern and Eastern Europe**, Routledge, London ve New York, 1996.

CREWE, Ivor ve David DENVER (eds.), **Electoral Change in Western Democracies: Patterns and Sources of Electoral Volatility** Croom Helm Ltd., London, 1985

DALTON, Russell J. ve Martin P. WATTENBERG, "Partisan Change and the Democratic Process", Russell J. DALTON ve Martin P. WATTENBERG (eds.), **Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies**, Oxford University Press, Oxford, 2000.

DALTON, Russell J., Scott C. FLANAGAN ve Paul BECK (eds.), **Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?**, Princeton University Press, Princeton, 1984

DRUMMOND, Andrew, "Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970-1995", Center for the Study of Democracy, (March 2, 2002), <<http://repositories.cdlib.org/csd/02-02>> (25.06.2004).

DUNCAN, Phil, "Outlook Still Ominous for Incumbents", **Congressional Quarterly Weekly Report**, c. 51, no. 46, (November 1993), s.3234.

DUVERGER, M., **Political Parties: Their Organisation and Activity in the Modern State**, 2nd ed. John Wiley, London, 1959.

"Flighty", **Economist**, c.335, no.7910 (April 1995), ss.47-48.

GAGLIOTI, Frank, "By-Election Result Reveals Ongoing Volatility in Rural Australia", **World Socialist Web Site**, <<http://www.wsws.org/articles/2000/may2000/vic-m25.shtml>> (25.06.2004).

JANDA, Kenneth, Jeffery BERRY ve Jerry GOLDMAN, **The Challenge of Democracy**, 5th edition, Houghton Mifflin, Boston, 1997.

JENNIFER, Mona, "Portrait of America", **Economist**, c.338, no.7952, (Ekim 1996), s.34.

KEITH, Bruce, E., David, B. MAGLEBY, Candice J. NELSON, Elizabeth ORR, Mark C. WESTLY ve Raymond E. WOLFINGER, **The Myth of the Independent Voter**, University of California Press, Los Angeles, 1992.

KORASTELEVA, Elena A., "Electoral Volatility in Postcommunist Belarus: Explaining the Paradox," **Party Politics**, no.6 (Temmuz 2000), ss. 343-358.

LIPSET, Seymour M. ve Stein ROKKAN (eds.), **Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives**, Free Press, New York, 1967.

MAINWARING, Scott, "Electoral Volatility in Brazil," **Party Politics**, no.4 (Ekim 1998), 523-545.

MAINWARING, Scott ve Timothy R. SCULLY, **Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America**, Stanford University Press, Stanford, CA, 1995.

MAIR, Peter, **Party System Change: Approaches and Interpretations**: Oxford University Press, New York, 1997.

PEDERSEN, Mogens, "The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility", **European Journal of Political Research**, no.7, (1979), ss.1-26.

PEDERSEN, Mogens, "Changing Patterns of Electoral Volatility in European Party Systems 1948-1977: Explorations and Explanation", Hans Daalder ve Peter Mair (eds.), **Western European Party Systems: Continuity and Change**, Sage Publications, Beverly Hills, 1983.

“Politics”, **Peace Research Abstracts Journal**, c.35, no.6 (Aralık 1998), s.821.

RICE, Tom W., “Partisan Change Among Native White Southerners: 1965-1982”, **American Politics Quarterly**, c.22, no.2 (Nisan 1994), ss.244-251.

ROSE, Richard, Neil MUNRO ve Tom MACKIE, **Elections in Central and Eastern Europe Since 1990**, Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Strathclyde, 1998.

ROSE, Richard ve Derek W. URWIN, “Persistence and Change in Western Party Systems Since 1945” **Political Studies**, c.18, no.3 (1970), ss.287-319.

TAN, Alexander C. ve Karl HO, “What if We Don't Party? Political Partisanship in Taiwan and Korea in the 1990s”, *Journal of Asian and African Studies*, c.35, no.1 (2000), ss.67-84.

TOKA, Gabor, “Party Appeals and Voter Loyalty in New Democracies”, **Political Studies**, c.46, no.3, ss.589-610.

WOODWARD, Dennis ve Brian COSTAR, “The Victorian Election of 18 September 1999: Another Case of Electoral Volatility?”, **Australian Journal of Political Science**, c.35, no.1 (Mart 2000), ss.125-133.

WYMAN, Matthew, Stephen WHITE, Bill MILLER ve Paul HEYWOOD, “The Place of Party in Post-Communist Europe”, **Party Politics**, c.1, v.4, (1995), ss.535-48.

ZOGBY, James, “Voter Volatility and Arab Americans” **Al-Ahram Weekly**, no. 475, (30 March - 5 April 2000).